

bez pomoći u odgoju, ne će se moći skladno razvijati do zrele vjere. Tako vjera svake faze predstavlja stepenicu — i to neophodnu — u usponu prema zreloj i osobnoj vjeri: »Svako životno razdoblje ima vlastitu ulogu i vrijednosti koje se ne mogu steći u drugim razdobljima. Samo je ono određeno za stjecanje nekih spoznaja, navika i osjećaja«. (str. 3.) Stoga je važno uvidjeti da svako razdoblje traži onu hranu koja mu je neophodno potrebna i »koju odgajnik lako asimilira«. Tako odgojitelj mora znati kako će raspodijeliti sadržaje pouke za pojedine dobi, i mora znati otkriti što odgajnik ima, a što nema. Dijete će zastoje u razvoju prethodnih faza nositi u sebi svjesno ili nesvjesno, i ti će ostati kao potencijalni latentni uzroci neuspjeha u daljnjim fazama. To su razlozi koji odgojitelju-kateheti nameću potrebu dobrog poznavanja psiholoških zakona razvoja, kao i interes, težnje i probleme koji karakteriziraju pojedinu dob.

Svakako, vjera je dar milosti, no ona ne isključuje ljudske moći i sposobnosti, nego traži njihovu suradnju. Stoga se od čovjeka traži, da sa svoje strane aktivira sve te moći, kako bi svoju osobnost u suradnji s Bogom razvio do najviših mogućnosti. Autor sam napominje, da s obzirom na način i sadržaj kateheze ne daje, i ne želi davati gotove recepte, nego samo smjernice s obzirom na najvažnije teme u pojedinim razdobljima. Već je time katehetama u mnogome olakšan posao u daljnjem izboru, planiranju i metodološkom postupku. U tome ga naime ne može zamjeniti nikakav priručnik.

Vrijednost je Colomb-ove »Katehetike« — posebno pak prvog dijela kojim se možemo poslužiti — u tome, što kateheta za najnužniju potrebu ne mora listati po raznim psihološkim, pedagoškim i sociološkim priručnicima; rezultate tih znanstvenih područja potrebne za vjerski odgoj autor je sabrao, sintetizirao i valorizirao, tako da se kateheta može njima lako poslužiti. Naravno, to ne znači da je time oslobođen od »listanja« po spomenutim priručnicima. Što više, suočenje s tim spoznajama, te uviđanje njihove važnosti za vjersku pouku, pobudit će u kateheti inte-

res za samostalnim traženjem, kako bi katehiziranje bilo što plodonosnije. Stoga ovo djelce, koje je do duše izdano ciklostilom, možemo samo preporučiti katehetama i katehisticama.

Tomo Petrić

Robert Zollitsch, AMT UND FUNKTION DES PRIESTERS. Eine Untersuchung zum Ursprung und zur Gestalt des Presbyterats in den ersten zwei Jahrhunderten. Freiburger theologische Studien, svesak 96. Strana 312, kartonirano DM 48,00. Verlag Herder Freiburg — Basel — Wien.

Poslije Drugog vatikanskog sabora mnogo se govori i piše o svećeniku i o njegovoj službi. U tome je bez sumnje bezuvjetno potrebno teološko istraživanje koje može najviše doprinijeti teološkom osmišljavanju svećeničke službe i usmjerenju prema novim obrisima koje toj službi treba dati na temelju Svetog pisma i u svjetlu tradicije a u okvirima potreba današnjice. To upravo pokušava učiniti ova knjiga Roberta Zollitscha.

Pisac u svom djelu polazi od novozavjetnih spisa, kao s temeljnog polazišta, i istražuje tradiciju, i to onu najstariju — iz prvih dvaju stoljeća Crkve — a ima u vidu sadašnje stanje naše suvremene Crkve. U prvom poglavlju ukratko razrađuje židovskokršćanske korijene crkvenih službi i same prezbiterijske službe (temeljito istražuje židovsko i židovskokršćansko značenje pojma »starješine« odnosno »presbyteros« i poganskokršćanski korijen pojma »episkopos« od kojeg se razvio naziv »biskup«).

U drugom poglavlju napose istražuje različite oblike i strukture prezbiterijske službe. Pri tom se strogo drži vremenskog redosljeda kako su te službe u Crkvi nastajale i kako su se sadržajno obogaćivale. Najprije istražuje *Djela apostolska*, dakle vrijeme u kojem su još živjeli i djelovali Isusovi učenici i apostoli (literarni nalaz, funkcija i položaj prezbitera u crkvenoj zajednici u Jeruzalemu te prezbiteri i »sedmorica«). Zatim istražuje kakav je lik prezbitera bio u pavlovskim crkvenim zajednicama (lik onih prezbitera koje su za prezbitere postavili Pavao i Barnaba i lik predsjedavatelja crkvene općine u

Efezu). Ovome odlomku dodaje prikaz Lukine zamisli o službi i o prezbiteratu (Lukino shvaćanje crkvene službe, Lukino shvaćanje prezbiterata te polazišta i smjerovi za razvoj crkvenih službi). Slijedi raščlamba prezbitera, predsjedavatelja kršćanske općine prema prvoj Petrovoj poslanici (zadaca i funkcija, služba i položaj prezbitera te smjerovi daljnjeg razvoja prezbiterске službe) i Jakovljevoj poslanici (uputa o liječenju i o opraštanju grijeha po prezbiteru — Jak 5,13—16 — funkcija i položaj prezbitera te počeci njegova daljnjeg razvoja). Potom autor razrađuje prvu Klementovu poslanicu te shvaćanje prezbitera i kršćanske zajednice u njoj. Razrađuje točno koje su bile funkcije prezbitera odnosno episkopa u kršćanskim zajednicama koje je poznao Klement. U Klementovoj poslanici naziru se već jasniji obrisi prvokršćanskog razvijenog shvaćanja prezbiterске odnosno episkopske službe u kršć. zajednicama. Slijedi veoma važan odlomak o strukturi kršćanske zajednice i o službi prezbitera prema pismu Herme Pastira. Ovo je pismo veoma bogato za dublje razumijevanje razvoja prezbiterске odnosno episkopske službe i drugih crkvenih službi. U njemu se naziru tri poglavlja službe (trias, trijada): apostol, učitelj i prorok. Apostoli su veličine prošlosti; to su očito Dvanaestorica koje Herma više puta u svome spisu spominje. Učitelje spominje rjeđe; čini se da oni više nisu bili u kršćanskim zajednicama od značenja. O prorocima upadljivo malo govori, premda je i on sam prorok koji sastavlja proročki spis. Zato govori više o prezbiterima, episkopima i dijakonima čija je opstojnost i funkcija u kršćanskim zajednicama za Hermu činjenica koja je sama po sebi razumljiva. Još je uvijek teško razlikovati funkcije prezbitera od funkcije episkopa. Uglavnom prezbiteri su predsjedavatelji, načelnici kršćanskih zajednica (proistamenoj, progoumenoj): oni su odgovorni za kršćansku zajednicu i u njoj zauzimaju prva mjesta; oni su *protokathedritai* (Vidj. III, 9, 7). Prezbiteri vode euharistijsko slavlje; oni čitaju biblijska čitanja, drže homilije i poučavaju narod. Oni su

učitelji na koje se oslanja i sam Herma Pastir. Zadaću episkopa Hermas opisuje s glagolom *episkopein* to jest *nadgledavati* (Vidj. III, 5, 1). Time nije, istina sve rečeno, ali u tom glagolu krije se stanovito vođenje i upravljanje zajednicom: oni su predstavnici zajednice. Episkope Herma hvali s njihova gostoprimstva: u Vidj. IX 27, 2 hvali episkope za to što primaju službenike Božje u kuću. Episkopi se brinu za pastoral u zajednici i nadziru brigu za siromahe (*Caritas* je u njihovim rukama). Oni upravljaju i financijama: oni primaju novac i darove i oni ih dijele siromasima i potrebitima. U tome im pomažu *diakonoi* (Vidj. III, 5, 1): oni su episkopovi pomoćnici. Njihova je pak osobita zadaća brinuti se za siromahe. Autor u nastavku pokušava na temelju spisa ocrtati razlike između prezbitera i episkopa. Prezbiter predsjedava euharistijskom slavlju i episkopos također, ali uglavnom samo prezbiter čita čitanja, poučava i drži homilije. Episkopos nadzire pastoral i brigu za siromahe te ima u svojim rukama novac za zajednicu (prima i dijeli). U svoju kuću prima crkvene službenike i s njima srdačno razgovara. On je dakle reprezentant crkvene zajednice. — Ovome poglavlju spada i razmišljanje o funkcijama prezbitera prema Drugoj poslanici Klementa.

U *trećem* poglavlju razrađuje Zilitsch prezbiterat i episkopat u njihovoj napetosti između karizmatičkog autoriteta i institucionalnog razvitka. Obrađuje lik prezbitera u Drugoj i Trećoj poslanici Ivanovoj u Ivanovu Otkrivenju i prema *Didache* (Nauka Dvanaest Apostola). Ovi spisi odražavaju prelomnu situaciju mlade kršćanske Crkve i napetosti između karizmatičkog i patrijarhalnog autoriteta s jedne strane i sve većih zahtjeva odgovornih službenika s druge strane.

U *četvrtom* poglavlju razrađuje spajanje prezbiterata i prezbiterove službe s monarhijskim episkopatom prema pastoralnim poslanicama (1. i 2. poslanica Timoteju i poslanica Titu). Pastoralne je poslanice napisao neki nepoznati autor — pod pseudonimom Pavla — na temelju pavlovske nauke i discipline. Pastoralne poslanice nastale na

prijelazu iz I. u II. stoljeće, predstavljaju veoma važan prijelazni stadij u razvijanju crkvene službe. Autor analizira lik prezbitera, episkopa i diakona prema Pastoralnim poslanicama te odnos između prezbitera i episkopa. Premda se s jedne strane može na temelju past. poslanica službe prezbitera i episkopa poistovjetiti — kao što to mnogi čine — (jedan i drugi trebaju biti čudoredno uzorni, suzdržljivi, muževi jedne žene, imati urednu obitelj; jedan i drugi predsjedavaju u crkvenoj zajednici, poučavaju), ipak među njima postoji stanovita razlika koja se daje nazreti iz Past. poslanica:

1. ono što se od episkoposa zahtjeva usmjereno je k upravljanju a ono što se od prezbitera zahtjeva usmjereno je k naučavanju; 2. *episkopé* je nešto za čime je dobro težiti (1 Tim 3, 1), a prezbitera treba jednostavno postaviti (Tit 1,5), 3. prezbitere i diakone treba prije postavljanja u službu ispitati a za episkope nije to nigdje rečeno.

U *petom* poglavlju obrađuje *Zollitsch* službu prezbitera prema rano-kršćanskim spisima (Ignacijeve poslanice, poslanice Polikarpa), a u *šestom* poglavlju obrađuje ono postupno sve jasnije razlikovanje *prezbitera* od *episkopata* što se daje nazreti iz spisa Ireneja Lionskog, Papije Hijerapoljskog, Klementa Aleksandrijskog i Hipolita Rimskog. Taj je razvoj veoma raznovrstan kao što su raznovrsne i kršćanske zajednice (Mala Azija, Palestina, Rim). U Rimu je veoma nazočan kolegijalitet episkopa, prezbitera i diakona (slično i u Filipima i u Smirni). Položaj episkopa je veoma jasno označen u Smirni, a episkopat kao takav veoma naglašen u Filipima. Polikarpovo je shvaćanje episkopa, prezbitera i diakona veoma blisko onome iz Past. Za daljnji razvoj prezbitera i episkopata veoma je važan Irenej, koji je most između Istoka i Zapada: rođen na Istoku (učenic Polikarpov), živi na Zapadu (u Lionu). Bio je prezbiter i kasnije episkop u Lionu. Zato veoma važan svjedok za shvaćanje pojma prezbitera i episkopa u 2. stoljeću. Pošto je autor obradio Irenejevu terminologiju obrađuje terminologiju episko-

pa i prezbitera kod Papije, Klementa Aleksandrijskog i Hipolita Rimskog.

U *sedmom* poglavlju, zaključnom, obrađuje sustavno na temelju dosadašnjih podataka službu prezbitera (voditi zajednicu, naviještati evanđelje i dijeliti sakramente). Te podatke i razmišljanja na temelju tih podataka uspoređuje autor s izričajima II vatikanskog sabora.

Knjiga je pisana veoma stručno, Obiluje mnogim ukazivanjima na ostalu stručnu literaturu i omogućuje čitaocu prodrijeti u značenje prezbiterske službe. Preporučujemo je marljivim čitaocima.

Adalbert Rebić

E. H. Weber. O, P., DIALOGUE ET DISSENSIONS ENTRE SAINT BONAVENTURE ET SAINT THOMAS D'AQUIN A PARIS 1252—1273 (Dijalog i razilaženja između sv. Bonaventura i sv. Tome Akvinskog u Parizu 1252—1273), Paris, 1974, éd. J. Vrin.

Cilj Weberova istraživanja je da prikaže Bonaventuru i Tomu kao dvije vodeće ličnosti u previranjima trinaestog stoljeća, ali ih gleda i kao ljude izrasle iz svog vremena, naglašava postojanje dijaloga i pokušava rasvijetliti uzroke njihova razilaženja.

Razdoblje druge polovice trinaestog stoljeća je već poznato kao vrijeme svojevrstne revolucije u filozofiji i teologiji a može se reći i u nauci općenito. Sukobila se je u stvari platonističko-augustinijanska misao s novom strujom koja se je nadahnjivala na postavkama Aristotelova naučavanja.

Dobro je potsjetiti na činjenicu da je Sv. Augustin u ranoj skolastici bio potpuno neprikosnoveni autoritet. Tako je i Petar Lombardi među teolozima u čijim djelima je Sv. Augustin najviše citirani izvor. Lombardijeva Knjiga Sentencija je dugo ostala kao predmet komentiranja i nije bilo teologa koji ju je mogao zaobići. Nije dakle nikakvo čudo da su i Bonaventura i Toma, svaki na svoj način, pisali komentare na Sentencije. Sam sv. Augustin nije izradio jedan zaokruženi teološki sistem, to u njegov vrijeme nije ni bilo moguće, ali on ipak daje vrlo karakteristične smjernice istraživanja. Glavne principe Augu-